

Dr. Lukács László
néprajzkutató
egyetemi tanár

Szent István Király Múzeum
8000 Székesfehérvár
Fő u. 6.

Tel.: (22) 315-583, 314-106, 300-621
Telefax: (22) 311-734
E-mail: drlukacs.fehervar@t-online.hu

Hivatalos bírálat Bodó Sándor: A múzeumok története Magyarországon a dualizmus korában című akadémiai doktori értekezéséről

Negyvennégy éves múzeumi szolgálatom során többször is alkalmam volt meggyőződni arról, hogy múzeumaink – kulturális örökségünk megőrzésének intézményei – nemzeti identitástudatunk egyik erős pillérét képezik. Az 1980-as évek első felében Köveskálon a Kenessey-család levelesládájában bukkantam egy nyugtára, amelyen ez olvasható: „1809-ik Eszt. N. Somodi István fizet Subsidiumot 6 Frt 16 kr. Museumra 18 kr. Segedelmet fizetett 3 f 8 xr. Museumra való Seged. 18 xr.” A napóleoni háborúk korában vagyunk, nemes Somodi Istvánnak ezért kellett fizetnie a hadiadót (subsidium). Az 1807. évi országgyűlés nemcsak hadiadót szavazott meg, hanem az 1802-ben gróf Széchényi Ferenc által alapított Magyar Nemzeti Múzeum támogatására „museumra való segedelmet” is. Bizonyosága ez annak hogy nemzetünk első közművelődési intézményének alapításához, fenntartásához nem csupán a magyar arisztokraták, hanem forintjaikkal, krajcárjaikkal a kisnemesek is hozzájárultak, a közadakozást teljessé tették.

Bodó Sándor: A magyar múzeumok története a dualizmus korában című akadémiai doktori értekezéséből megtudjuk, hogy Magyarországon a XIX. század utolsó harmadában is széles társadalmi bázison nyugodott a közgyűjtemények (múzeumok könyvtárak) alapítása, gyarapítása, fenntartása: felerészben a társulatokba szerveződött polgárság, illetve a városok, megyék, az állam és az egyház alapította őket. A nemzetiségi intézményeket Túrócszentmártonban, Nagyszebenben, Szamosújváron és Segesváron kizárólag egyesületeik alapították. Nem csoda tehát, hogy az alapítók, fenntartók, az első múzeumőrök részéről erős ragaszkodást tapasztalunk intézményeikhez, amihez a központi kormányzat anyagi segélyezésben, szaktanácsadásban megnyilvánuló támogatása járult. Bodó Sándor munkájából kiolvashatjuk, hogy a tárgyalt korszakban, hazánk muzeológiai hőskorában a magyar múzeumi hálózat európai összehasonlításban is hatalmas fejlődést ért meg: gyűjteményeinek értékében, a múzeumi tisztviselők képzésében és a múzeumok, könyvtárak méltó elhelyezésére emelt kultúrpaloták építésében is.

Bodó Sándor doktori műve könyvnyi terjedelmű: 299 oldal, amelyhez 8 táblába rendezet illusztráció kapcsolódik a korszak jeles muzeológusairól, a múzeumi főhatóságok vezető tisztviselőiről, a múzeumépületekről, kultúrpalotákról. Az értekezés bevezetését követően négy fejezetből áll, összegzését 23 oldalas, 347 tételes irodalomjegyzék követi. Az áttekintett tanulmányok, könyvek jelentős hányada német nyelvű. Rájuk alapozva Bodó Sándor kitekintett a Kárpát-medencéből, eredményeinket összehasonlíthatta az osztrák, német és svájci múzeumügy alakulásával. Már az irodalomjegyzékből is kiderült, hogy az egyes múzeumi szakágak, a régészet, a néprajz- és a történettudomány központi folyóiratai: az *Archaeologiai Értesítő*, az *Ethnographia* és a *Századok* milyen gyakran, milyen lelkesen, támogatólag foglalkoztak a magyarországi múzeumok ügyeivel. A legtöbb magyar múzeum, így a Magyar Nemzeti Múzeum, a győri, a nyíregyházi, a szegedi, a pécsi, a szekszárdi, a székesfehérvári, a komáromi, a miskolci és a sepsiszentgyörgyi múzeum vagy az

Iparművészeti Múzeum, a Néprajzi Múzeum, a Magyar Természettudományi Múzeum történetéről főként alapításuk jubileumi évében megjelent tanulmányokat, könyveket olvashattunk, de újdonságként Bodó Sándor doktori értekezése foglalkozik először egy nagy korszak múzeumalapításaival, múzeumpolitikájával. Értékét növeli, hogy ez az időszak a magyar vidéki múzeumok számára alapításuk felfelé ívelő korszaka, a Gründerzeit. A disszertáció hiteles adatai elsősorban a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában őrzött a Magyar Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége teljes iratanyagának részletes kutatásán, az irodalomjegyzékben összesített hazai és külföldi muzeológiai szakirodalmon, a Magyar Nemzeti Múzeum Irattárában, az Országos Széchényi Könyvtár és a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár Kézirattárában található levelezésen nyugszik. A disszertáció irányultságát, múzeumaink megítélésének szempontjait jó irányban befolyásolta, hogy a doktorjelölt szakmai életútja mindvégig a múzeumi területhez kötődött.

A disszertáció bevezetésében az antikvitásból örökölt, a kora újkori Európában elterjedt tudományos és közművelődési intézmény, a múzeum jelentésének, funkcióinak szélesebb értelmezését kapjuk. Olasz (a bolognai Museo Cospiano) és angol (az oxfordi Ashmoelan Museum) példák után újdonságként mutatja be a doktorjelölt az északnémet területről Johann Danel Major botanikus, fizikus és orvos 1688-ban megnyitott Museum Cimbriumát. Figyelemre méltó, hogy Major XVII. századi munkásságában először jelent meg a csupán a XX. században általánossá vált muzeológiai gyakorlat, azaz a gyűjteménykezelésben a gyűjtés – gondozás – bemutatás hármass követeleményrendszere, benne az emlékanyag feldolgozásának, kutatásának igénye is.

A museum kifejezést szintén az XVII. század végétől találjuk meg a magyar nyelvemlékekben: a nagyenyedi professzorok dolgozószobáit már ekkor múzeumnak kezdték nevezni. Kollégiumainkban múzeumként jelölték a dolgozószobát, a tanulószobát, a könyvtárat, a szertárt és a különös természetitárgyak gyűjteményét is. A XVIII. század végén már felmerült az igény egy országos múzeum alapítására. Benkő Ferenc 1796-ban megnyitotta az első nyilvános magyar természetrajzi múzeumot Nagyenyeden. Végül az első országos múzeum hazánkban 1802-ben gróf Széchényi Ferenc a nemzetnek felajánlott gyűjteményeiből alakult meg császári és királyi jóváhagyással, amely a Magyar Nemzeti Múzeum alapjává vált.

Az értekezés egyik legtanulságosabb fejezete a Múzeumok szülfése Európában és Magyarországon címet viseli, ahol már az első bekezdésében Bodó Sándor meghatározta helyzetünket: „Európa népei a történelem során a társadalmi fejlődés megannyi területén – egyebek mellett a művelődési állapotok szempontjából is – kezdeményező, újító szerepet tölthettek be. A magyar társadalom pedig Európában az ország földrajzi helyzetének megfelelő helyet foglalt el. Nyugat-Európa egyes országaihoz képest fejlődése a 18-20. században időben valamelyest elmaradt ugyan, ám fejlettebb viszonyok mutathatók ki az országtól keletre és délre fekvő területekhez képest.” (12. old.)

A világ első nyilvános nemzeti múzeuma Hans Sloane 1751-es végrendeletével „az emberiség javára” hátrahagyott gyűjteményéből az angol parlament 1753-as határozatával és II. György király jóváhagyásával „British Museum”-ként alakult meg. A vatikáni (Pio Clementino, 1759), majd a nápolyi (Museo Archeologico Nazionale) megalapítását követően a párizsi Louvre 1793-ban nyitotta meg kapuit a látogatók előtt. Svájcban 1799-ben hozták létre a nemzeti kincsekből a „Centralsammlung der Kunstsachen”-t, a zürichi Schweizerisches Landesmuseum elődét. Ebbe a fejlődési sorba illeszkedik a Magyar Nemzeti Múzeum, Bodó Sándor szavaival: „Születése megelőzi számos nyugati állam, s a nyugati és keleti közvetlen szomszédok nemzeti múzeumalapító törekvéseit.” (13. old.)

Van Európában három nemzeti múzeum, amelyeket egyesületek alapítottak (Koppenhága, 1807 – Prága, 1818 – Helsinki, 1884). Bécsben az udvari gyűjtemények közül a császári és királyi Naturhistorisches Museum 1889-ben, a Kunsthistorisches Museum 1891-

ben nyitotta meg kapuit a közönség előtt, vált állami múzeummá. A Magyar Nemzeti Múzeum megalapítása előtt a Habsburg Birodalom magyarországi felén előkerült értékes régiségek e két múzeumba kerültek, így 1799 óta a nagyszentmiklósi aranykincset is a Kunsthistorisches Museum őrzi. Bodó Sándor érdeme, hogy tisztázta a magyar leletek átadásának, illetve hazai megőrzésének jogi hátterét: » A kulturális javak, a régészeti örökség szempontjából a dolgozatban érintett korszak azért kiemelkedő, mert a tudatos figyelem és a jogszabályalkotás párhuzamosan élénkült a múzeumalapításokkal. A kultuszminiszter a pénzügyminisztert szólította meg, s utóbbi 1867. június 3-án kelt 14.070 számú válaszában utalt I. Ferenc császár 1816. szeptember 10-én 37.667 szám alatt kiadott rendelkezésére, valamint az 1846-os ausztriai és annak 1853-ban Magyarországon bevezetett polgári törvénykönyv tartalmára. Annak lényege, hogy ugyanis a birodalom a magyar területre vonatkozóan a régiségeket illető jogáról lemond. Igaz ugyan, hogy hazánkban a gyakorlatban 1816 után is a „bécsi gyűjteményeknek kedvező” eljárást követték, de 1867-ben *Lónyay Menyhért* pénzügyminiszter leszögezte, hogy „azon eljárást követendem, hogy a hozzám beérkező kincseket többé Bécsbe küldeni nem fogom.”« (125. old.)

Folytatva a Magyar Nemzeti Múzeum alapítási évéhez viszonyítható múzeumok sorát: Bukarestben 1834-ben, Belgrádban 1844-ben, Zágrábban 1846-ban, Szófiában 1893-ban nyílt meg a nemzeti múzeum. Az európai nemzeti múzeumok létrejöttéről közölt adatsorát tézis szerűen, új tudományos eredményként Bodó Sándor így összegzi: »Az európai múzeumtörténeti vázlat világosan mutatja, hogy a nemzeti múzeumok létrejöttének vezérgondolata mindenütt a nemzetek múltja történeti, régészeti, képzőművészeti, néprajzi, természettudományi emlékeinek megóvása a szétszóródástól, védelme és megőrzése „az emberiség javára.” Kezdeményezői ugyan többnyire magánszemélyek, de uralkodói, állami, parlamenti határozatok erősítették meg létrehozásukat és fenntartásukat. Az uralkodói kincstárak gyarapítása érdekében a fellelt értékek beszolgáltatási kötelezettsége révén a magánbirtokosok, egyházi testületek, városok tulajdonjogait az állami intézkedések századokon át korlátozták, mégis ezek a „Kunstammer”-ek járultak hozzá a később érvényre jutó közösségi érdek, a nemzet javainak, kulturális örökségének megőrzéséhez és nyilvánossá, közkinccsé tételéhez.« (16. old.)

A regionális és városi múzeumok létrejöttének európai szemléje teremt lehetőséget a disszertáció gerincét képező magyarországi múzeumhálózat kialakulásával történő összehasonlításra. A tartományi és városi múzeumok létrejöttében egész Európában, így Angliában, Franciaországban, Hollandiában, Németországban, Svájcban, Olaszországban és Ausztriában nagy jelentősége volt a történeti-művelődési egyesületeknek, társaságoknak. Az osztrák tartományi múzeumok többnyire a XIX. század szülöttei: Landesmuseum Johanneum Graz (1811), Tiroler Landesmuseum Innsbruck (1823), Oberösterreichisches Landesmuseum Linz (1833), Museum Carolino Augusteum Salzburg (1835), Landesmuseum Kärnten Klagenfurt (1844), Voralberger Landesmuseum Bregenz (1857), Niederösterreichisches Landesmuseum Bécs (1911). Közülük a gráci múzeumot Habsburg János főherceg, a többieket egyesületek alapították. Ugyanígy egyesületi múzeumként születtek és működtek a bécsi és a prágai néprajzi múzeumok. A bécsit 1895-ben az Osztrák Néprajzi Társaság, a prágait ugyancsak 1895-ben a Csehszláv Néprajzi Társaság alapította.

A dualizmus kori Magyarországon az első világháború előestéjén 1912-13-ban a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége közel 90 múzeumot tartott számon. Közülük egyesületi-társulati alapítású 38, városi 16, állami 9, egyéni kezdeményezésből alakult 8, vármegyei 6, egyházi alapítású 7. A Soproni Múzeumot a városi és a megye külön-külön alapította, a két gyűjtemény 1897-ben egyesült. Egyesületi múzeumként alakult: Kolozsváron az Erdélyi Nemzeti Múzeum (1859), a pozsonyi- (1868), a kassai- (1872), a gyulai- (1865), a nagyváradi- (1871), a szombathelyi- (1872), a temesvári- (1872), a székesfehérvári- (1873), a máramarosszigeti- (1873), a dévai- (1880), az aradi- (1881), a

komáromi- (1886), a balassagyarmati- (1891), a trencsényi (1911) és a lőcsei múzeum (1911). A városi, megyei múzeumegyesületek presztízsét növelte, hogy elnökeik, alelnökeik, jeles tisztségviselőik, főispánok, alispánok, polgármesterek, földbirtokosok, püspökök, kanonokok, főgimnáziumi igazgatók voltak, akik befolyásukkal, társadalmi kapcsolataikkal, anyagi erejükkel támogatták a múzeumokat.

Egyesületi alapítású volt két jelentős nemzetiségi múzeumunk is: a szlovákokét Túrócszentmártonban a Múzeumi Tót Társaság (1893), a románokét Nagyszebenben az ASTRA irodalmi egyesület (1897) hozta létre.

A dualizmus kori magyar múzeumszervezés vezéregyénisége, Pulszky Ferenc tevékenységét Bodó Sándor kiemeli disszertációjában. Pulszky a Magyar Nemzeti Múzeum igazgatójaként 1874-ben kapott „életfogytiglan” kinevezést a múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelői tisztségére, amit 1897-ben bekövetkezett haláláig ellátott. Tevékenységét Bodó Sándor így értékelte: »Pulszky főfelügyelői munkája során igen széles társadalmi kapcsolatokat épített ki és tartott fenn. Az eszközei a „Pulszky-szalón” működtetésétől a vidéki utakig, egyes múzeumok ünnepi alkalmain történő megjelenéséig, megszólalásaiig tartottak. Személyes kapcsolatai a korszak neves múzeumalapító személyiségeivel társadalmi helyzet és foglalkozás szerint nagyon széles körből verbuválódtak... Pulszky egész fővárosi és vidéki múzeumfejlesztő-pártoló munkája összegződik élete fő művében, amikor megírta és 1897-ben, halála évében megjelentette a „Magyarország archaeológiája” című két kötetes művét. E hétszáz oldal meghaladó összefoglalása tükrözi azt a tényt, hogy az 1874 óta viselt *országos felügyelői* tisztségének megfelelően bejárta és megismerte a Magyar Nemzeti Múzeum mellett a „magyarországi kisebb múzeumok” helyzetét és gyűjteményeit. Kiemelkedő összefoglalásában szerepelnek a gyulai, a nagyszebeni, a budapesti egyetemi, dévai, kolozsvári, komáromi, nagyvárad, pozsonyi, soproni, szabolcsi, szombathelyi, temesvári, erdélyi, székely múzeumok gyűjteményeinek jeles darabjai is.« (80. old.) Múzeumaink számára folyamatosan biztosította az államsegélyt. Kiderül a disszertációból, hogy 1896-ban államsegélyt kapott a nagyvárad, az Alsó-Fehér-, a Hunyad-, a Szabolcs-, a Moson megyei, a szombathelyi, székesfehérvári, soproni, verseci, eperjesi, szekszárdi és a nagyenyedi múzeum.

Kérdésem a doktorjelölthöz: Hol, hogyan működött a Pulszky-szalón, kik látogatták?

Az 1897-ben alakult Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőségének tevékenységét Bodó Sándor értékelésében egészen az első világháború kitöréséig a gyarapodó magyarországi múzeumok irányítása, támogatása jellemezte. Lényeges előrelépést jelentett a vidéki közgyűjtemények állami költségvetés keretében történő segítése: a törvényhozás már 1897-ben a vidéki múzeumok és könyvtárak támogatására 15.000 forintot, képzőművészeti megrendelésekre, vásárlásokra ugyanilyen összeget szavazott meg. Az államsegély egészen 1914-ig évről-évre emelkedett: 1909-ben például 23 közgyűjtemény összesen 125.000 korona államsegélyt kapott. A támogatás alapfeltétele a gyűjtemény szabályos és rendszeres nyilvántartása volt.

A főfelügyelő 1897-1916 között Fraknói Vilmos történész, várad kanonok, címzetes püspök, a Magyar Tudományos Akadémia tagja volt.

A Főfelügyelőség tevékenysége kiterjedt a múzeumi és könyvtári tisztviselők képzésére: könyvtári, régészeti, művészeti, néprajzi és természettudományi szaktanfolyamokat rendeztek muzeológus elődeinknek. Múzeumalapítóink a múzeumi szaktudományok szempontjából amatőrök voltak: orvosok, tanárok, papok, írók. Képzésükre a Főfelügyelőség a Nemzeti Múzeumban nyári tanfolyamokat rendezett, ahol megismerhették a múzeumi tudományok fejlődésének gyakorlati módozatait. Régészeti tanfolyamot 1899-ben, természettudományit 1901-ben és 1905-ben, néprajzit 1903-ban rendeztek. Rajtuk összesen 150 múzeumőr vett részt, köztük Laczkó Dezső, Marosi Arnold, Sági János és Tömörkény István. A második régészeti tanfolyam 1908-ban Kolozsváron zajlott le 26 résztvevővel.

Köztük volt László Ferenc és Csutak Vilmos Sepsiszentgyörgyről, Kiss Lajos Hódmezővásárhelyről, Zoltai Lajos Debrecenből. Bodó Sándor értékelésével: „Mindannyian a magyar múzeumi világ meghatározó egyéniségei a 20. század első felében.” (111. old.) A Főfelügyelőség 1914-ig összesen 14 tanfolyamot rendezett több mint 300 résztvevővel.

Hampel József a Főfelügyelőség országos felügyelőjeként már 1899-ben úgy vélekedett, hogy a muzeológusképzést a tanárképzés keretében lehet majd megoldani. Szerinte a múzeumóri állást a tanári katedrával érdemes egyesíteni, mert a szakavatottság így biztosítható. Hampel szorgalmazta, hogy a vidéki múzeumok számára szakkönyveket biztosítsanak. A Főfelügyelőség előírta, hogy a „múzeumigazgató vagy őr olyan ember nem lehet, aki maga is gyűjtő”. Ez a muzeológusok felé irányuló erkölcsi követelmény későbbi múzeumi törvényeinkben is érvényesült.

A Főfelügyelőség tudományos könyv- és folyóirat-kiadása is hozzájárult közgyűjteményeink gyarapodásához, elméleti, módszertani fejlődéséhez. A *Magyar Minerva* I. kötetében, 1900-ban alig 1.000 gyűjteményt ismertettek, az V. kötetben, 1913-ban már több mint 7.500 intézményt mutattak be. Kezdetből fogva nagy súlyt helyeztek a vidéki múzeumok és könyvtárak szakkönyvekkel való ellátására. 1899-ben százat rendeltek „Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képben” 16 kötetéből, és szétosztották a múzeumok és könyvtárak között. Bodó Sándor kiderítette, hogy a trónörökösi műből még a Nagyvárad Bábaképző is kért, de nem kapott, mert azzal csak a nyilvános könyvtárakat segítették. Megjelentették Bátky Zsigmond útmutatóját néprajzi múzeumok szervezésére 1906-ban, és Szalay Imre tájékoztatóját a múzeumok és könyvtárak építése és berendezése témájában 1908-ban. 1907-1918 között kiadták a *Múzeumi és Könyvtári Értesítőt*, ezt a napjainkra szakmai körökben is elfeledett periodikát, amit Bodó Sándor így értékel: „A folyóirat a 20. századelő magyar művelődésügy történetének egyik legfontosabb dokumentuma, még ha csupán a szakemberek számára nyújtott is tájékoztatást... Szakszerű közleményekben foglalkozott a múzeumok és könyvtárak feladataival, elvi kérdéseivel. Gyakorlati tanácsokkal szolgált muzeális emlékek gyűjtésének módjaival, a gyűjteményi tárgyak kezelésének, gondozásának tudományos feldolgozásának szakmódszertani témáival... A folyóiratban a legnagyobb számban régészeti jellegű írások jelentek meg, mellettük szép számban került sor néprajzi gyűjtemények bemutatására. Rendszeresen közölték a Főfelügyelőség határákörébe tartozó múzeumok és könyvtárak fejlődéséről szóló beszámolókat... Közölték azokat az intézkedéseket, rendeleteket, ügyszerkeket, amelyek az intézmények működését szabályozták.” (119, 123. old.)

Részletesen bemutatja Bodó Sándor az egyes múzeumi szakágak fejlődését. A *régészeti ásatásokra* adott államsegély mellett minden támogatott múzeumban igen jelentős volt a *néprajzi gyűjtésre* fordított összeg. A kultuszminiszter 1901-ben levélben szólította fel a Főfelügyelőséget, amely szerint a segélyezésnél „különösen nagy súlyt (kell) fektetni arra, hogy a néprajzi gyűjtés az ország minden vidékén lehetőleg minél előbb megindíttassék.” (147. old.) A nagybányai múzeum 1901-ben elnyert 500 koronás néprajzi gyűjtési javaslatát Jankó János véleményezte, s nem volt szűkeblű a múzeum gyűjtőterületén élő románsággal szemben. A kérdésekre adott válaszában kifejtette, hogy „a nagybányai múzeum oláh tárgyak gyűjtését kezdte meg. Tekintve a rendelkezésre álló összeget, kívánatosnak tartom, hogy első lépésül inkább egy népfaj ethnographiája mutattassék be minél teljesebben, mint több népfajé apró töredékekben, következésképpen ha a nagybányai múzeum az oláh tárgyak gyűjtését megkezdte, egyelőre ezt folytassa s csak ha e téren már jelentős gyűjteményt állított egybe, terjessze ki munkásságát egy másik népfajra.” (149. old.)

Bodó Sándor disszertációjában bemutatja a szakfelügyeleti rendszer működését is. Az országos felügyelők terveik szerint látogatták a múzeumokat, s azokról jelentést készítettek: szóltak a múzeumok általános állapotáról, a társadalmi környezet hozzáállásáról, a múzeumőrök szakértelméről és a gyűjteményekről. Ügyeltek a múzeumok műtárgyainak

nyilvántartására, a nyilvántartás hiányát vagy hiányosságait sok országos felügyelői jelentés tartalmazza. A múzeumigazgatók gyakran fordultak a Főfelügyelőséghez, hogy nyújtsanak segítséget a leltározáshoz. Jankó János már 1901-ben javasolta, hogy a leltározás az egyes múzeumi szakágakban külön történjen: „... a tárgyak különeműsége a leltározás más-más módját kívánja meg.” A néprajzi tárgyak leltározásához azt a mintát ajánlotta, amelyet a berlini Museum für Völkerkunde leltárai alapján a Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztálya is elfogadott.

Kiemelkedő fejezete Bodó Sándor doktori művének a múzeumpaloták, közművelődési paloták bemutatása, amelyeknek felépítése érdekében a Főfelügyelőség a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériummal együtt rendkívül sokat tett. A múzeum és a könyvtár elhelyezésére impozáns kultúrpalota épült Szegeden és Nagyváradon, mindkettő 1896-ban. A XX. század elején új múzeum épület Szekszárdon, Szombathelyen, Sepsiszentgyörgyön, Békéscsabán, Komáromban, Keszthelyen, Magyaróváron, Balassagyarmaton és Veszprémben. Kultúrpaloták épültek Kassán, Aradon, Debrecenben, Pozsonyban, Temesváron és Marosvásárhelyen. Bodó Sándor összesítésében: „1911-ben még csupán 36 városban épültek államsegéllyel kulturális intézmények, de 1914-ben, közvetlenül az első világháború kitörése előtt az országban épített/építés alatt álló múzeumpaloták-kultúrpaloták száma már megközelítette a hetvenet.” (211. old.) Ezek a számok mindennél jobban bizonyítják a dualizmus kori Magyarország közművelődésében elért eredményeit.

Ezt a nagyívű fejlődést törte meg az első világháború, amely eddig ismeretlen feladatokat rótt a magyar múzeumokra és a Főfelügyelőségre. Gondjaik az állami támogatás radikális csökkentésével kezdődtek, a múzeumőrök számára kézbesített katonai behívókkal folytatódott, de hamarosan háborús óvintézkedésre, veszteségek elszenvadására is fel kellett készülniük. Már 1914 decemberében a felvidéki orosz betörés elől az érintett múzeumok (Bártfa, Máramarossziget) anyagát kellett biztonságba helyezni. A román csapatok erdélyi betörése miatt 1916 augusztusában a székelyföldi múzeumok, különösen Sepsiszentgyörgyön a Székely Nemzeti Múzeum gyűjteményei kerültek veszélybe.

Közgyűjteményeink számszerű gyarapodása majd a háborús költségvetés arra kényszerítette a Főfelügyelőséget, hogy támogatási rendszerét felülvizsgálja. Fraknoi Vilmos országos főfelügyelő 1915 decemberében küldte meg a „reorganizáció” tervét minisztériumi főhatóságának a múzeumok új csoportosításáról és az 1915/16. évi államsegély felhasználásáról. Eszerint Magyarország 89 múzeumát négy csoportra osztották. Az *első kategóriába* azokat sorolták, amelyeket az állam anyagilag és erkölcsileg a lehető legmeheszenőbb támogatásban részesít, az eddiginél intenzívebb mértékben segíti (Arad, Debrecen, Kassa, Marosvásárhely, Pécs, Pozsony, Sepsiszentgyörgy, Szeged, Szombathely, Temesvár). A *második kategóriába* kerültek azok a múzeumok, amelyek önálló épülettel rendelkeznek, s gyűjteményeik értékénél fogva állami felügyelet alatt tartandók, de évről-évre kisebb méretű államsegélyben részesülhetnek. A *harmadik kategóriába* sorolták azokat, amelyeket megtartásuk állami felügyelet alatt, s állandóan élveznék annak erkölcsi támogatását, de nem részesülnének állandó évi államsegélyben. Rendkívüli segélyeket csakis esetről-esetre, a körülmények által indokolt méltánylást érdemlő esetekben nyernének. A *negyedik kategóriába* került múzeumok fölött meghagyták az állami felügyeletet, de csupán erkölcsi támogatást biztosítottak nekik, pénzbeli segélyeket nem. Tanácsal, szakfelügyelői támogatással segítették őket.

A Főfelügyelőség 1918-ban már a háború utáni múzeumügyek megindításával foglalkozott: Ózdról egy vasgyári tanító már 1918. március 18-án egy múzeum alapítását szorgalmazta. A Főfelügyelőség 1919. augusztusában felhívást adott közre a kommunista diktatúra idején a múzeumokban, könyvtárakban, kastélyokban keletkezett károk felmérésére. Időközben a Főfelügyelőség vezetése is változott: az új főfelügyelő 1918-21 között Békefi Remig történész, ciszterci szerzetes, a Magyar Tudományos Akadémia tagja, 1921-22-ben

Bibó István kultuszminisztériumi tisztviselő volt. A Főfelügyelőség hatásköre az Országos Magyar Gyűjteményegyetemről szóló 1922. évi XIX. törvény hatálybalépésével szűnt meg.

A nagy terjedelmű értekezés tudományos eredményeit, a levéltári iratokból feltárt sok ezer adatot a doktorjelölt összegzése és tézisei igen jól, áttekinthetően foglalják össze. A disszertáció elolvasása, áttekintése után egy kérdéskör merült fel bennem: A feltárt múzeumtörténeti anyag alapján lehet-e jellemezni múzeumaink alakulását, fejlődését nagytájaink szerint. Milyen azonosságok és különbségek jellemzik a dunántúli, az alföldi, a felvidéki és az erdélyi múzeumokat az alapítás időpontja, az alapítók, fenntartók, a gyűjtemények szempontjából? Lát-e a doktorjelölt összefüggést a városfejlődés és a múzeumok alapítása, sűrűsége között egyes nagytájainkon?

Bodó Sándor doktori műve tükrözi, hogy korábbi tudományos fokozatának megszerzése óta jelentős eredeti tudományos eredménnyel gyarapította a magyar néprajztudományt, a közép-európai múzeumtörténetet, kutatásaival jelentősen hozzájárult néprajztudományunk továbbfejlődéséhez. Dualizmus kori múzeumainkról készült akadémiai doktori értekezését az 1867-es osztrák-magyar kiegyezés 150. jubileumi évében nyújtotta be. Munkájával nem csupán a magyar múzeumok megálmodóinak, gyarapítóinak, őreinek, hanem a történeti Magyarországnak is méltó emléket állított. Bodó Sándor doktori művét nyilvános vitára alkalmasnak tartom. Az elmondottak alapján javaslom a Magyar Tudományos Akadémia Doktori Tanácsának a nyilvános vita kitűzését. Javaslom a Tisztelt Bíráló Bizottságnak Bodó Sándor értekezésének elfogadását, hogy számára a Magyar Tudományos Akadémia doktora fokozatot odaitéljék.

Székesfehérvár, 2018. január 25.

Dr. Lukács László
a Magyar Tudományos Akadémia doktora